

**AKTUALIZACJA
PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
NA LATA 2007 – 2010 Z UWZGLĘDNIENIEM PERSPEKTYWY 2011 – 2014**

W związku z aktualizacją Programu Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy 2011 – 2014 w zakresie rozwoju energetyki w województwie pomorskim w Programie Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy 2011 – 2014, przyjętym Uchwałą Nr 191/XII/07 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2007 r. (zwanym dalej: POŚ), dokonuje się następujących zmian:

1. Streszczenie POŚ otrzymuje brzmienie:

„STRESZCZENIE

Wojewódzki Program ochrony środowiska (POŚ) służy realizacji polityki ekologicznej państwa w skali regionalnej. Obowiązek aktualizowania co cztery lata Polityki ekologicznej państwa skutkuje wymogiem dostosowania w tym okresie programów wojewódzkich do jej zapisów, a także do aktualnych problemów ekologicznych regionu.

W dokumencie przedstawiono syntetyczną ocenę realizacji dotychczasowej polityki ekologicznej województwa zapisanej w POŚ na lata 2003-2006, wskazano również utrzymujące się nadal problemy ekologiczne. W ocenie generalnej, stan środowiska województwa pomorskiego w latach 2003-2006 utrzymywał się na stałym poziomie, z zaznaczającą się niewielką tendencją poprawy. Miejscami odnotowano również pogorszenie (szczególnie w zakresie powietrza atmosferycznego). Podejmowano liczne przedsięwzięcia (szczególnie w sferze ochrony i poprawy stanu jakości wód i powietrza), jednak nie przyniosły one spodziewanego efektu, bądź ich skala – w stosunku do zaniedbań i problemów – była zbyt mała. Przyczynił się do tego m.in. znaczny spadek nakładów finansowych przeznaczanych na inwestycje w ochronę środowiska (zaledwie 1/3 przewidywanych w POŚ 2003-2006, przy czym wielkość nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca spadła w tym czasie w województwie z 118,95 zł w roku 2003 do 106,01 zł w roku 2005).

Priorytety ekologiczne państwa oraz wyliczone w dokumencie najważniejsze problemy ekologiczne województwa (ponad 20, w tym również w sferze zarządzania i monitoringu środowiska), a także główne konflikty o dostęp do środowiska, stanowiły punkt wyjścia do formułowania celów i kierunków działań aktualizowanego Programu.

Strategiczna część dokumentu zawiera cele: perspektywiczne (4), średniookresowe (22), priorytetowe (7) oraz szeroki zestaw kierunków działań i działania. Zapisy kierunków działań poprzedzono krótkimi charakterystykami stanu i problemów środowiska oraz wybranych uwarunkowań wynikających z przepisów prawa.

***Cele perspektywiczne** nawiązujące do priorytetów VI Wspólnotowego Programu Działań w zakresie środowiska naturalnego, Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2007-10 z perspektywą 2011-14 oraz misji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego, mają charakter stałych dążeń i perspektywę osiągnięcia poza rokiem 2014. Uszeregowano je w kolejności odpowiadającej randze problemów ekologicznych regionu:*

- *Środowisko dla zdrowia – dalsza poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego,*

- *Wzmocnienie systemu zarządzania środowiskiem oraz podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa,*
- *Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody,*
- *Zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii.*

*W obszar celów perspektywicznych, spełniających rolę osi priorytetowych wpisano **22 cele średniookresowe przewidziane do realizacji w latach 2007-2014:***

1. *Identyfikacja środowiskowych zagrożeń zdrowia, zahamowanie ich narastania oraz minimalizacja powodowanych przez nie skutków,*
2. *Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód podziemnych i powierzchniowych, w tym wód przybrzeżnych,*
3. *Poprawa warunków zdrowotnych poprzez osiągnięcie i utrzymywanie standardów jakości powietrza,*
4. *Budowa systemu gospodarki odpadami, który w pełni realizuje zasadę zapobiegania i minimalizacji ilości wytwarzanych odpadów, zapewnia wysoki stopień ich odzysku oraz bezpieczne dla środowiska unieszkodliwianie,*
5. *Ochrona mieszkańców województwa i ich mienia przed zagrożeniami naturalnymi i skutkami katastrof naturalnych,*
6. *Zmniejszanie ryzyka wystąpienia poważnej awarii z udziałem substancji niebezpiecznych, a w przypadku jej wystąpienia eliminacja i ograniczenie jej skutków dla mieszkańców i środowiska,*
7. *Ochrona mieszkańców województwa przed hałasem zagrażającym zdrowiu lub jakości życia,*
8. *Ochrona mieszkańców województwa przed szkodliwym oddziaływaniem pól elektromagnetycznych,*
9. *Wykształcenie u mieszkańców województwa pomorskiego postaw i nawyków proekologicznych oraz poczucia odpowiedzialności za stan środowiska,*
10. *Rozwój świadomego uczestnictwa społecznego w podejmowaniu decyzji związanych z wykorzystaniem zasobów środowiska,*
11. *Stworzenie skutecznego systemu prawnych, ekonomicznych i finansowych instrumentów polityki ekologicznej zapewniających efektywne realizowanie jej celów,*
12. *Aktywizacja rynku do działań na rzecz środowiska, zwiększenie roli eko-innowacyjności w procesie rozwoju regionu,*
13. *Ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej, powstrzymanie procesu jej utraty oraz poprawa spójności systemu obszarów chronionych ze szczególnym uwzględnieniem obszarów Natura 2000,*
14. *Racjonalizacja wykorzystania zasobów wód podziemnych, ochrona głównych zbiorników wód podziemnych stanowiących ważne źródło zaopatrzenia ludności w wodę,*
15. *Zwiększanie powierzchni i zasobów leśnych regionu oraz wzrost ich różnorodności biologicznej,*
16. *Zachowanie wysokich walorów ekologicznych obszarów rolniczych,*
17. *Zrównoważone użytkowanie zasobów kopalin, zminimalizowanie niekorzystnych skutków ich eksploatacji oraz eliminacja nielegalnego wydobycia,*
18. *Wzrost efektywności wykorzystania surowców, ze szczególnym uwzględnieniem zasobów wodnych i surowców energetycznych wykorzystywanych w gospodarce,*
19. *Promocja i wspieranie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych,*
20. *Zapobieganie i ograniczanie powstawania odpadów u źródła, a także zmniejszenie ich negatywnego oddziaływania na środowisko,*

21. *Wdrażanie zrównoważonego zarządzania zasobami wodnymi w regionach wodnych, ograniczającego prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi i ochronę przed skutkami suszy.*
22. *Ograniczanie oddziaływania na środowisko przedsięwzięć z zakresu energetyki systemowej.*

*Realizacja Traktatu Stowarzyszeniowego z Unią Europejską nakłada obowiązek podjęcia konkretnych działań dla osiągnięcia celów polityki wspólnotowej w sferze środowiska przyrodniczego. Konieczność wypełnienia postanowień traktatowych wymusza pilne wykonanie niektórych zadań zwłaszcza w zakresie standardów jakości wód i powietrza oraz gospodarki odpadami. Stąd też w Programie wyodrębniono **cele priorytetowe**, które należy zrealizować do roku 2010, tj.:*

- *Wyposażenie w zbiorcze systemy kanalizacji sanitarnej i oczyszczalnie ścieków z podwyższonym usuwaniem biogenów wszystkich aglomeracji o wielkości powyżej 15 000 RLM,*
- *Eliminacja zrzutów substancji priorytetowych i szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego,*
- *Redukcja emisji z obiektów energetycznego spalania i spełnienie standardów emisyjnych z instalacji, wymaganych przepisami prawa,*
- *Zamknięcie do końca 2009 r. wszystkich składowisk nie spełniających standardów Unii Europejskiej; Zdecydowane przeciwdziałania porzucaniu odpadów w środowisku i „dzikim składowiskom”,*
- *Objęcie do końca 2009 r. wszystkich mieszkańców zorganizowanym systemem odbierania i systemem selektywnego zbierania odpadów; Skuteczne rozwiązanie problemu odpadów niebezpiecznych,*
- *Sporządzenie map akustycznych i programów ochrony środowiska przed hałasem w Gdańsku i Gdyni,*
- *Zapewnienie właściwego miejsca problematyce ekologicznej oraz prawidłowe formułowanie celów ekologicznych we wszystkich dokumentach planowania strategicznego i przestrzennego powstających w regionie oraz sporządzania w postępowaniu z udziałem społeczeństwa rzetelnej oceny skutków ekologicznych ich realizacji,*

Ostatni z wymienionych celów jest konsekwencją prawnego obowiązku włączania priorytetów ekologicznych do wszystkich polityk i dokumentów strategicznych i pozostanie aktualny również w późniejszym okresie.

W dokumencie przywołano najważniejsze akty prawa unijnego, będące źródłem zobowiązań w sferze środowiska i zasygnalizowano ewentualne konsekwencje ich niedotrzymania.

W harmonogramie realizacji POŚ wymieniono głównych wykonawców planowanych działań. Będą nimi władze województwa, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze działające na terenie województwa oraz mieszkańcy. Program nie dysponuje własnym funduszem, a źródłami jego finansowania będą środki wspólnotowe pozyskiwane za pośrednictwem programów operacyjnych, budżet Państwa, budżety samorządów, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, środki własne podmiotów gospodarczych, kredyty itp.

Zgodnie z przepisami, wdrażanie Programu powinno podlegać okresowej ocenie, nie rzadziej niż raz na dwa lata. W Programie zaproponowano stworzenie specyficznych wojewódzkich narzędzi zarządzania i monitorowania, dla poprawy skuteczności realizacji. Zwrócono uwagę na celowość prowadzenia ciągłych analiz w oparciu o szerzej niż dotychczas pozyskiwane dane, z zaleceniem utworzenia Zintegrowanego Systemu Oceny Realizacji Polityki Ekologicznej Województwa. W ramach systemu monitoringu zaproponowano również listę 47 wskaźników umożliwiających, w większym niż dotąd stopniu, obserwację stanu komponentów

środowiska. Pozwoli to na ocenę zbliżania się do norm i wskaźników wspólnotowych, do których osiągnięcia Polska zobowiązała się w Traktacie Akcesyjnym.

W końcowej części dokumentu przedstawiono wytyczne do sporządzania aktualizacji powiatowych programów ochrony środowiska w województwie pomorskim, gdzie – między innymi – zasygnalizowano potrzebę wzmocnienia stanu kadrowego referatów ochrony środowiska.”

2. W rozdziale V Cele POŚ we wstępie zdanie:

„Kolejny poziom stanowią cele średniookresowe (realizacyjne, osiągnięcie możliwe w rozszerzonym okresie programowania: do roku 2014). W Programie sformułowano **21 celów średniookresowych**,”

otrzymuje brzmienie:

„Kolejny poziom stanowią cele średniookresowe (realizacyjne, osiągnięcie możliwe w rozszerzonym okresie programowania: do roku 2014). W Programie sformułowano **22 cele średniookresowe**.”

3. W rozdziale V Cele POŚ w IV celu perspektywicznym „Zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii” Dziewiętnasty cel średniookresowy „Promocja i wspieranie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych” otrzymuje brzmienie:

„**Dziewiętnasty cel średniookresowy (2007 – 2014)**

19 (IV-2) Promocja i wspieranie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych⁵⁸

Stan wyjściowy

Na terenie województwa pomorskiego występują bardzo korzystne warunki naturalne do produkcji energii odnawialnej: wysoki potencjał biomasy produkcyjnej i odpadowej, korzystne warunki wiatrowe w północnej części regionu i na Bałtyku. Jednak łączny jej udział w całkowitej energii wyprodukowanej w regionie nie przekracza 4%.

Ocenia się, że potencjał drewna, jaki można przeznaczyć na cele energetyczne wynosi około 640 – 680 tys. ton. Nadwyżki energetyczne słomy wynoszą około 710 tys. ton. Szacuje się, że z zasobów istniejących możliwe jest uzyskanie energii pozwalającej na zaspokojenie około 23% perspektywicznego zapotrzebowania na ciepło w budownictwie mieszkaniowym i obiektach użyteczności publicznej. Zasoby energii z biogazu wysypiskowego i z osadów ściekowych szacowane są na około 121TJ, co odpowiada ok.34 GWh energii elektrycznej. Potencjał produkcji biogazu rolniczego, możliwy do uzyskania z odchodów zwierzęcych pochodzących z większych ferm szacuje się na 43,5 mln m³/rok⁵⁹. Wciąż w niewielkim stopniu wykorzystywane są warunki wiatrowe. Na terenie województwa funkcjonuje pięć małych elektrowni wiatrowych o mocy 2,1 MW oraz dwie profesjonalne farmy wiatrowe: Lisewo (gm. Gniewino) i Gnieźdźewo-Łebcz (gm. Puck) o łącznej mocy zainstalowanej 41,8 MW. Na przełomie lata i jesieni 2006 rozpoczęła się budowa farm wiatrowych: Koniecwałd (gm. Sztum) i Zajączkowo – Widzino (gm. Kobylnica) o łącznej mocy 108 MW. To niewiele, choć obserwuje się duże zainteresowanie inwestorów tą dziedziną energetyki. Szacuje się, iż na terenie województwa pomorskiego w trakcie przygotowania są inwestycje, których łączna moc może osiągnąć 600 - 700 MW (rys.4). Jednak szczególnie perspektywiczne może być lokalizowanie elektrowni wiatrowych w strefie morza terytorialnego, gdzie możliwe będzie osiągnięcie jeszcze większej mocy.

Potencjał energetyczny rzek województwa pomorskiego (z wyłączeniem Wisły) jest w przeważającej części już wykorzystany. Powstało tu około 60 małych elektrowni wodnych o mocy do 5 MW, w tym 31 tzw. obiektów zawodowych o łącznej mocy około 29 MW. W

⁵⁸ Cel realizuje zapisy zawarte w p. 5.2. Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2007 – 2010 ...

⁵⁹ Diagnoza stanu gospodarki energetycznej i założenia do Regionalnej strategii energetyki ze szczególnym uwzględnieniem źródeł odnawialnych, 2004, UMWP – DRRiP Gdańsk

bilansie energetycznym wytwarzana i sprzedawana energia z małych elektrowni wodnych stanowi znikomą część potrzeb w zakresie zaopatrzenia województwa w energię elektryczną (2%).

Zasoby energii słonecznej są wystarczające do zaspokojenia wszystkich potrzeb w zakresie produkcji ciepłej wody użytkowej w okresie letnim i ok. 50÷60 % tych potrzeb w okresie wiosenno – jesiennym⁶⁰. Wody geotermalne są od pewnego czasu, przedmiotem rosnącego zainteresowania jako potencjalnego źródła energii.

Zwiększenie udziału energii pozyskiwanej z odnawialnych źródeł energii w ogólnym bilansie energetycznym województwa pomorskiego stanowi (obok znaczącego obniżenia energochłonności i zużycia energii we wszystkich sektorach gospodarki) treść głównego celu polityki energetycznej województwa pomorskiego sformułowanego w Regionalnej strategii energetyki ze szczególnym uwzględnieniem energetyki odnawialnej (2006)⁶¹.

Zwiększenie udziału energii pochodzącej z OZE w wysokim stopniu przyczyni się do realizacji jednego z priorytetów polityki energetycznej województwa, jakim **jest bezpieczeństwo ekologiczne**, oraz 3 celu strategicznego „Regionalnej strategii...”: Redukcja uzależnienia od tradycyjnych źródeł energii poprzez zwiększenie udziału produkcji energii ze źródeł odnawialnych do poziomu, co najmniej 19% w 2025 r.⁶². Wpłynie to znacząco na zmniejszenie negatywnego wpływu sektora energetycznego na środowisko przyrodnicze poprzez ograniczenie emisji do atmosfery gazów powstających podczas spalania paliw kopalnych, w szczególności CO₂, tlenków azotu i siarki oraz pyłów.

Kierunki działań:

1. Aktywizacja samorządów lokalnych i przedsiębiorców w kierunku wykorzystania lokalnych zasobów OZE, z uwzględnieniem uwarunkowań społecznych, przyrodniczych i krajobrazowych;
2. Promocja i wspieranie budowy urządzeń i instalacji służących do wytwarzania i przesyłania energii ze źródeł odnawialnych, zgodnych z kierunkami działań Regionalnej Strategii Energetyki i Planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz uwzględniających warunki przyrodnicze (w tym korytarze wędrówkowe ptaków) i krajobrazowe, a na etapie lokalizacji i realizacji instalacji również minimalizację negatywnych oddziaływań na poszczególne elementy środowiska;
3. Promocja upraw energetycznych oraz wspieranie zakładania plantacji, których lokalizacja uwzględnia uwarunkowania przyrodnicze;
4. Upowszechnianie informacji o rozmieszczeniu i możliwościach technicznego wykorzystania potencjału energetycznego poszczególnych rodzajów odnawialnych źródeł energii oraz o możliwościach skorzystania z pomocy finansowej oraz technicznej;
5. Promowanie najlepszych praktyk w dziedzinie wykorzystania OZE, w tym rozwiązań technologicznych, administracyjnych i finansowych;
6. Wspieranie rozwoju taboru komunikacji publicznej napędzanego paliwami odnawialnymi.”

4. W rozdziale V Cele POŚ w IV celu perspektywicznym „Zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii” dodaje się nowy, dwudziesty drugi cel średniookresowy w brzmieniu:

„Dwudziesty drugi cel średniookresowy (2007 – 2014)

22 (IV-5) Ograniczanie oddziaływania na środowisko przedsięwzięć z zakresu energetyki systemowej

⁶⁰ Regionalna strategia energetyki ze szczególnym uwzględnieniem energetyki odnawialnej, 2006, UMWP – DRRiP Gdańsk

⁶¹ RSE określa podstawowe założenia polityki energetycznej województwa oraz stanowi podstawę do jej wdrażania w ramach realizacji „Strategii rozwoju województwa pomorskiego – 2020”, „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa Pomorskiego” oraz „Regionalnego programu operacyjnego 2007 – 2013”

⁶² Regionalna strategia energetyki ze szczególnym uwzględnieniem energetyki odnawialnej, 2006, UMWP – DRRiP Gdańsk

Stan wyjściowy

W województwie pomorskim prognozowany jest wzrost zużycia energii. Obecnie około 30% energii wytwarzanej jest w źródłach zlokalizowanych na terenie województwa pomorskiego. Taka wartość jest niezadowalająca z uwagi na wysoki stopień uzależnienia od systemu krajowego. Koniecznym jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego w regionie, zgodnie z Regionalną Strategią Energetyki oraz Planem zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego. W tym celu dopuszcza się budowę innych źródeł: elektrowni lub elektrociepłowni węglowej (przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska przede wszystkim w zakresie emisji zanieczyszczeń i zagospodarowania odpadów paleniskowych), elektrowni lub elektrociepłowni gazowych i elektrowni jądrowej. Ich lokalizacja powinna być poprzedzona wnikliwym i rzetelnym studium lokalizacyjnym.

Z uwagi na skalę oddziaływania na środowisko pod uwagę należy wziąć szereg czynników przy określaniu lokalizacji nowego źródła energii. Są to zarówno uwarunkowania środowiskowe, społeczne, kulturowe i krajobrazowe, jak i techniczno-ekonomiczne. Studium lokalizacyjne powinno obejmować wytyczne prawa miejscowego: miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz naprawczych programów ochrony powietrza, a przede wszystkim uwzględniać wszelkie formy ochrony przyrody:

- a) obszary objęte ochroną przyrody, w formie: parków narodowych i ich otulin, rezerwatów przyrody, obszarów NATURA 2000, parków krajobrazowych i ich otulin, obszarów chronionego krajobrazu, pomników przyrody, stanowisk dokumentacyjnych, użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych;*

Pogodzenie bezpieczeństwa energetycznego wraz z ochroną środowiska w świetle przepisów europejskich i krajowych jest zadaniem bardzo trudnym. Wypracowanie kompromisu jest jednak niezbędne w celu zapewnienia utrzymania warunków rozwoju zarówno w województwie pomorskim jak i obszarze północnej Polski. Działania wypełniające wymogi sektora energetycznego i ochrony zasobów środowiska realizują ideę zrównoważonego rozwoju, będącą jednym z podstawowych założeń Konstytucji RP.

Kierunki działań:

- 1. Promowanie technologii wytwarzania i przesyłania energii mających najmniejszy wpływ na środowisko. Nowobudowane instalacje elektroenergetyczne i urządzenia do przesyłania energii muszą spełniać wymagania wynikające z przepisów Prawa ochrony środowiska, w szczególności dotyczące stosowania najlepszych dostępnych technik (BAT).*
- 2. Promowanie budowy nowoczesnych instalacji do wytwarzania energii w kogeneracji.*
- 3. Podjęcie decyzji o budowie systemowej instalacji do wytwarzania energii elektrycznej winno być poprzedzone studiami lokalizacyjnymi na obszarze województwa pomorskiego, uwzględniającymi ograniczenia wynikające z form ochrony przyrody.*
- 4. Stosowanie technologii niskoodpadowych. Odpady ze spalania węgla w ramach kompleksowego procesu produkcyjnego winny być poddawane odzyskowi. Odpady z elektrowni jądrowych winny być zagospodarowane i utylizowane zgodnie z przepisami Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej.”*
- 5. Tabela 1 „Harmonogram realizacji Programu Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2007 – 2010 z perspektywą na lata 2011 – 2014” otrzymuje brzmienie:**

„Tabela 1. Harmonogram realizacji Programu Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2007 – 2010 z perspektywą na lata 2011 – 2014

<i>Lp.</i>	<i>Rodzaj działania</i>	<i>Okres realizacji</i>	<i>Wykonawcy</i>	<i>Źródła finansowania</i>
<i>I</i>	<i>Środowisko dla zdrowia – dalsza poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego</i>			

Lp.	Rodzaj działania	Okres realizacji	Wykonawcy	Źródła finansowania
1	Identyfikacja środowiskowych zagrożeń zdrowia, zahamowanie ich narastania oraz minimalizacja powodowanych przez nie skutków	Działania ciągłe	WIOŚ, Sanepid, PIG, Wojewoda, Samorządy wszystkich szczebli oraz podległe jednostki, podmioty gospodarcze	Środki wspólnotowe za pośrednictwem programów operacyjnych, środki zagraniczne, Budżet
2	Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód podziemnych i powierzchniowych, w tym wód przybrzeżnych	Działania ciągłe	WIOŚ, Sanepid, RZGW,	państwa, budżety samorządów,
2a	Wyposażenie w zbiorcze systemy kanalizacji sanitarnej i oczyszczalnie ścieków z podwyższonym usuwaniem biogenów wszystkich aglomeracji o wielkości powyżej 15 tys. RLM	2007-2010	Wojewoda, samorządy wszystkich szczebli oraz podległe jednostki, podmioty gospodarcze	Fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, Fundacje, środki własne
2b	Eliminacja zrzutów substancji priorytetowych i szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego	2007-2010	podmioty gospodarcze	podmiotów gospodarczych, kredyty preferencyjne i komercyjne
3	Poprawa warunków zdrowotnych poprzez osiągnięcie i utrzymywanie standardów jakości powietrza	Działania ciągłe	WIOŚ, Sanepid, RZGW,	
3a	Redukcja emisji z obiektów energetycznego spalania i spełnienie wymaganych przepisami prawa standardów emisyjnych z instalacji, wymaganych przepisami prawa	2007-2010	Wojewoda, samorządy wszystkich szczebli oraz podległe jednostki, podmioty gospodarcze,	
4	Budowa systemu gospodarki odpadami, który w pełni realizuje zasadę zapobiegania i minimalizacji ilości wytwarzanych odpadów, zapewnia wysoki stopień ich odzysku oraz bezpieczne dla środowiska unieszkodliwianie	2007-2013	Urząd Morski, WZMiUW, RZGW, Straż Pożarna, Policja, przedsiębiorcy	
4a	Zamknięcie do końca 2009 r. wszystkich składowisk niespełniających standardów Unii Europejskiej; Zdecydowane przeciwdziałania porzucaniu odpadów w środowisku i „dzikim składowiskom”	2007-2009	gospodarujący odpadami, wytwórcy odpadów, wszyscy mieszkańcy;	
4b	Objęcie do końca 2010 r. wszystkich mieszkańców zorganizowanym systemem odbierania i systemem selektywnego zbierania odpadów; Skuteczne rozwiązanie problemu odpadów niebezpiecznych;	2007-2010		
5	Ochrona mieszkańców województwa i ich mienia przed zagrożeniami naturalnymi i skutkami katastrof naturalnych	Działania ciągłe		
	Zmniejszanie ryzyka wystąpienia poważnej	Działania		

<i>Lp.</i>	<i>Rodzaj działania</i>	<i>Okres realizacji</i>	<i>Wykonawcy</i>	<i>Źródła finansowania</i>
8	<i>Ochrona mieszkańców województwa przed nadmiernym oddziaływaniem pól elektromagnetycznych</i>	<i>Działania ciągłe</i>		
II	<i>Wzmocnienie systemu zarządzania środowiskiem oraz podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa</i>			
9	<i>Wykształcenie u mieszkańców województwa pomorskiego nawyków kultury ekologicznej oraz poczucia odpowiedzialności za stan środowiska</i>	<i>Działania ciągłe</i>	<i>Wojewoda, Marszałek, Starostowie, Prezydenci miast,</i>	<i>Środki wspólnotowe za pośrednictwem</i>
10	<i>Rozwój świadomego uczestnictwa społecznego w podejmowaniu decyzji o wykorzystaniu zasobów środowiska</i>	<i>Działania ciągłe</i>	<i>Burmistrzowie</i>	<i>programów operacyjnych, środki zagraniczne, budżet państwa,</i>
11	<i>Stworzenie skutecznego systemu prawnych, ekonomicznych i finansowych instrumentów polityki ekologicznej zapewniających efektywne realizowanie jej celów</i>	<i>Działania ciągłe</i>	<i>Wójtowie – i im podległe jednostki, podmioty gospodarcze, WIOŚ,</i>	<i>budżety samorządów, Fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, Fundacje, środki przedsiębiorstw;</i>
11a	<i>Zapewnienie właściwego miejsca problematyki ekologicznej i prawidłowego formułowania celów ekologicznych we wszystkich dokumentach planowania strategicznego i przestrzennego powstających w regionie oraz sporządzania w postępowaniu z udziałem społeczeństwa rzetelnej oceny skutków ekologicznych ich realizacji</i>	2007-2010	<i>Kuratorium Oświaty i Wychowania, szkoły wszystkich szczebli, instytucje oświatowe i naukowe, organizacje pozarządowe, Centrum Edukacji i Informacji Ekologicznej</i>	
12	<i>Aktywizacja rynku do działań na rzecz środowiska, zwiększenie roli ekoinnowacyjności w procesie rozwoju regionu</i>	<i>Działania ciągłe</i>		
III	<i>Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody</i>			

<i>Lp.</i>	<i>Rodzaj działania</i>	<i>Okres realizacji</i>	<i>Wykonawcy</i>	<i>Źródła finansowania</i>
13	<i>Ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej, i powstrzymanie procesu jej utraty oraz poprawa spójności systemu obszarów chronionych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów Natura 2000</i>	<i>Działania ciągłe</i>	<i>Wojewoda, Dyrektorzy parków narodowych i krajobrazowych, placówki naukowo-badawcze, samorządy</i>	<i>Środki wspólnotowe za pośrednictwem programów operacyjnych, środki zagraniczne, budżet państwa, budżety samorządów, Fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, Fundacje, środki przedsiębiorstwa Lasy Państwowe;</i>
14	<i>Racjonalizacja wykorzystania zasobów wód podziemnych, ochrona głównych zbiorników wód podziemnych stanowiących ważne źródło zaopatrzenia ludności w wodę</i>	<i>Działania ciągłe</i>	<i>wszystkich szczebli, RZGW,</i>	
15	<i>Zwiększanie powierzchni i zasobów leśnych regionu oraz wzrost ich różnorodności biologicznej</i>	<i>Działania ciągłe</i>	<i>ARiMR, RDLP i</i>	
16	<i>Zachowanie wysokich walorów ekologicznych obszarów rolniczych</i>	<i>Działania ciągłe</i>	<i>właściciele lasów prywatnych, przedsiębiorcy eksploatujący kopaliny, rolnicy, rybacy, organizacje pozarządowe;</i>	
17	<i>Zrównoważone użytkowanie zasobów kopalin, zminimalizowanie niekorzystnych skutków ich eksploatacji oraz eliminacja nielegalnego wydobycia</i>	<i>Działania ciągłe</i>	<i>Cel 16: Woj. ODR, Cel 17: DROWiOŚ UMWP</i>	
IV	<i>Zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii</i>			

Lp.	Rodzaj działania	Okres realizacji	Wykonawcy	Źródła finansowania
18	Wzrost efektywności wykorzystania surowców ze szczególnym uwzględnieniem zasobów wodnych i surowców energetycznych wykorzystywanych w gospodarce	Działania ciągłe	Samorządy wszystkich szczebli, RZGW, Koncerny energetyczne, zakłady	Środki wspólnotowe za pośrednictwem programów operacyjnych
19	Promocja i wspieranie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych	Działania ciągłe	Eksploatacji sieci energetycznych	środków zagranicznych, budżet państwa, budżety samorządów, Fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, Fundacje;
20	Zapobieganie i ograniczanie powstawania odpadów u źródła, a także zmniejszenie ich negatywnego oddziaływania na środowisko	Działania ciągłe	h, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, społeczności lokalne;	
21	Wdrażanie zrównoważonego zarządzania zasobami wodnymi w regionach wodnych, ograniczającego prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi i ochronę przed skutkami suszy	Działania ciągłe		
22.	Ograniczanie oddziaływania na środowisko przedsięwzięć z zakresu energetyki systemowej	Działania ciągłe		

”.

6. Rozdział XI Bibliografia otrzymuje brzmienie:

„XI. Bibliografia, materiały źródłowe

1. Aktualizacja Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych, 2005, Ministerstwo Środowiska, Warszawa,
2. Bank Danych Regionalnych, <http://www.stat.gov.pl>,
3. Ebelt M., Kistowski M., Tyszecki A., 2007, Prognoza oddziaływania na środowisko do projektów Programu Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014 oraz Planu Gospodarki Odpadami, Biuro Projektowo-Doradcze EKO-KONSULT, Gdańsk,
4. Cieślak A, 2000, Podstawy przyrodnicze, techniczne i organizacyjno-prawne oraz przedsięwzięcia Strategii ochrony brzegów morskich (Synteza), Wydawnictwa Wewnętrzne Instytutu Morskiego, Gdańsk,
5. Czochański J. i in., 2006, Studium ekofizjograficzne województwa pomorskiego, Pomorskie Studia Regionalne, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk,
6. Diagnoza stanu gospodarki energetycznej i założenia do Regionalnej strategii energetyki ze szczególnym uwzględnieniem źródeł odnawialnych, 2004, UMWP – DRRiP Gdańsk,
7. Decyzja NR 1600/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 lipca 2002 r. ustanawiająca Szósty wspólnotowy program działań w zakresie środowiska naturalnego. (Dz. U. L 242)
8. Dokumentacja hydrogeologiczna określająca warunki bezpośredniego odpływu podziemnego do akwenu bałtyckiego wraz z analizą możliwości zagospodarowania i

ochrony wód podziemnych, 2005, „AQUATOR” Sp. z o.o. Wrocław, Integrated Management Services Sp. z o.o. Wrocław

9. *Dyrektywa 76/464/EWG z dnia 4 maja 1976 r. w sprawie zanieczyszczenia spowodowanego przez niektóre substancje niebezpieczne odprowadzane do środowiska wodnego Wspólnoty (Dz. Urz. WE L 129 z dnia 18 maja 1976 r. Z późn. zm*
1. *Dyrektywa z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz. Urz. WE L 327 z dnia 22 grudnia 2000 r.),*
2. *Dyrektywa Nr 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r w sprawie ochrony siedlisk naturalnych,*
3. *Dyrektywa Nr 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r w sprawie ochrony dzikich ptaków,*
4. *Gospodarka ściekowa w Polsce w latach 2004 – 2005, 2007, Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej,*
5. *Kistowski M, 2003, Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategię rozwoju województw, Uniwersytet Gdański, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Gdańsk–Poznań 2003,*
6. *Kistowski M, 2006, Wpływ programów ochrony na środowisko przyrodnicze, Ocena jakości i ekoinnowacyjności programów ochrony środowiska województw opracowanych w latach 2001-2005, Studia nad zrównoważonym rozwojem t.3, PAN, Gdańsk – Warszawa,*
7. *Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Strategia tematyczna w dziedzinie ochrony gleby, Bruksela 2006,*
8. *Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Strategia tematyczna w sprawie zrównoważonego stosowania pestycydów, Bruksela 2006,*
9. *Komunikat nr 3/2007 dot. dopuszczenia do organizacji kąpielisk morskich w 2007 r, PWIS Gdańsk,*
10. *Konsekwencje nie wywiązywania się Polski z zobowiązań zawartych w Traktacie Akcesyjnym, maszynopis, autor dr Janusz Jeziorski, Ministerstwo Środowiska 2003;*
11. *Krajowy Program Zwiększania Lesistości (aktualizacja 2003r.)*
12. *Ocena roczna jakości powietrza w województwie pomorskim za rok 2006, 2007, WIOŚ Gdańsk,*
13. *Ochrona Środowiska 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, GUS Warszawa, 2000- 2006,*
14. *Ochrona Środowiska w woj. pomorskim 2005 r. US w Gdańsku, 2005;*
15. *Ochrona Środowiska w przedsiębiorstwach po wejściu Polski do Unii Europejskiej – maszynopis, autor dr Janusz Jeziorski Ministerstwo Środowiska 2002;*
16. *Pankau F. (red), 2006, Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego, Ocena realizacji inwestycji, Pomorskie Studia Regionalne, UMWP, Gdańsk,*
17. *Pismo nr PCZP ASI/10/2007 z dn. 19.06.2007, w sprawie danych dotyczących chorobowości i zachorowalności mieszkańców województwa pomorskiego w latach 2003-2006, Pomorskie Centrum Zdrowia Publicznego w Gdańsku,*
18. *Plan gospodarki odpadami dla województwa pomorskiego na lata 2007- 2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011 – 2014 (projekt), Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich i Ochrony Środowiska Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego, Gdańsk 2007,*

19. *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego, 2002, praca pod red. F. Pankau, Pomorskie Studia Regionalne, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk,*
20. *Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2007-10 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-14, Ministerstwo Środowiska, Warszawa, grudzień 2006 (projekt),*
21. *Program ochrony środowiska województwa pomorskiego na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, Pomorskie Studia Regionalne, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk,*
22. *Program małej retencji województwa pomorskiego do roku 2015, (2004), ZMiUW WP, Gdańsk,*
23. *Program dla Żuław 2007-2013, 2005, Marszałek Województwa Pomorskiego, Marszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego,*
24. *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013, (2006) i indykatywny wykaz indywidualnych projektów kluczowych (z 27.02.2007 r.), MRR Warszawa,*
25. *Program ochrony powietrza dla Aglomeracji Trójmiejskiej w województwie pomorskim, 2007, NDI S.A. Sopot, EKOMETRIA Gdańsk (projekt),*
26. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa Województwa Pomorskiego na lata 2005 – 2013,*
27. *Program wyposażenia aglomeracji poniżej 2 000 RLM w oczyszczalnie ścieków i systemy kanalizacji sanitarnej, 2007, Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej, Warszawa,*
28. *Program wyposażenia zakładów przemysłu rolno-spożywczego o wielkości nie mniejszej niż 4 000RLM, odprowadzających ścieki bezpośrednio do wód, w urzędzenia zapewniające wymagane przez polskie prawo standardy ochrony wód, 2007, Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej, Warszawa,*
29. *Program redukcji zanieczyszczeń dla substancji z Listy II Dyrektywy Rady 76/464/EWG, 2004, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa,*
30. *Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Pomorskiego na lata 2007 – 2010 z perspektywą na lata 2011 – 2014, projekt z dnia 20.06.2007 r., Pomorski Urząd Marszałkowski, Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich i Ochrony Środowiska, Zespół ds. Polityki Ekologicznej, Gdańsk,*
31. *Raporty o stanie środowiska województwa pomorskiego 2003, 2004, 2005, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, Gdańsk,*
32. *Raport o bieżącej polityce, procedurach prawnych i praktyce planowania przestrzennego w obszarach przybrzeżnych (projekt INTERREG III CADSES PLANCOAST), WBPP Słupsk 2007, <http://www.plancoast.pl/docs/raport>,*
33. *Raport z realizacji w latach 2003-2004 „Programu Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, DROWiOŚ UMWP, Gdańsk 2005,*
34. *Raport z realizacji w latach 2005-2006 „Programu Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, WBPP Słupsk, 2007,*
35. *Regionalna strategia energetyki ze szczególnym uwzględnieniem energetyki odnawialnej, 2006, UMWP – DRRiP Gdańsk,*
36. *Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Pomorskiego na lata 2007 – 2013 wraz z Indykatywnym Planem Inwestycyjnym, DRRiP UMWP, Gdańsk marzec 2007,*
37. *Regionalny Program Operacyjny Polityki Leśnej Państwa, 2003, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Szczecinku,*

38. *Rozporządzenie M. Ś. z dn.20.12.2005 w sprawie standardów emisyjnych z instalacji (Dz. U. Nr 260, poz. 2181),*
39. *Rozporządzenie Ministra Środowiska z 10 listopada 2005r. w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego, których wprowadzanie w ściekach przemysłowych do urządzeń kanalizacyjnych wymaga uzyskania pozwolenia wodnoprawnego (rtęć, kadm, inne metale oraz niektóre wielopierścieniowe węglowodory)*
40. *Rozporządzenie Ministra Środowiska z 10 listopada 2005r. w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego, których wprowadzanie w ściekach przemysłowych do urządzeń kanalizacyjnych wymaga uzyskania pozwolenia wodnoprawnego (rtęć, kadm, inne metale oraz niektóre wielopierścieniowe węglowodory)*
41. *Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dn. 19.12.2005r. wraz ze zmianą z 3 listopada 2006, w sprawie szczegółowego zakresu obowiązków uzyskania i przedstawienia do umorzenia świadectw pochodzenia, uiszczenia opłaty zastępczej oraz zakupu energii elektrycznej i ciepła wytworzonych w odnawialnych źródłach energii (Dz.U. nr 261, poz. 2187)*
42. *Sprawozdanie z realizacji zadań inwestycyjnych w zakresie gospodarki ściekowej w roku 2006, Pomorski Urząd Wojewódzki, 2006,*
43. *Sprawozdanie z wykonania Krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych w latach 2003 – 2005, 2006, Ministerstwo Środowiska,*
44. *Stan Środowiska w Polsce na tle celów i priorytetów Unii Europejskiej, Raport wskaźnikowy 2004, Biblioteka Monitoringu Środowiska, IOŚ, Warszawa 2006*
45. *Strategia Gospodarki Wodnej, 2005, MŚ, Warszawa, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 września 2005 r.*
46. *Strategia Gospodarki Wodnej, projekt aktualizacji strategii, 2006, Krajowy Zarząd gospodarki Wodnej, Warszawa,*
47. *Strategia tematyczna dotycząca zanieczyszczenia powietrza, COM(2005)670 końcowy,*
48. *Strategia tematyczna w sprawie środowiska miejskiego, Kom(2005) wersja ostateczna, 2006,*
49. *Strategia tematyczna dotycząca ochrony i zachowania środowiska morskiego, COM(2005), 2005,*
50. *Strategia rozwoju województwa pomorskiego 2020, Pomorskie Studia Regionalne, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk,*
51. *Studium możliwości rozwoju energetyki wiatrowej w województwie pomorskim, 2003, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego, Słupsk, www.wbppsłupsk.pl*
52. *System Informacji o Terenie Województwa Pomorskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk,*
53. *Ustawa z dnia 28.03.2003 r. o ustanowieniu programu wieloletniego „Program ochrony brzegów morskich,” Dz. U. Nr 67, poz. 621,*
54. *Uchwała Rady Ministrów Nr 233 z dnia 29 grudnia 2006 r. w sprawie "Krajowego planu gospodarki odpadami 2010", (M.P. z dnia 29 grudnia 2006 r.),*
55. *Wojewódzki program monitoringu środowiska dla województwa pomorskiego na lata 2007-2009, 2006, Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska w Gdańsku,*
56. *Wstępna ocena jakości powietrza pod kątem arsenu, kadmu, niklu i benzo-a-pirenu w pyłe zawieszonym PM10 w woj. pomorskim, WIOŚ Gdańsk, 2006,*
57. *Wytyczne w sprawie wyznaczania granicy rolno-leśnej. MRiRW we współdziałaniu z MŚ 2003r.*

58. *Wytyczne sporządzania programów ochrony środowiska na szczeblu regionalnym i lokalnym, 2002, Ministerstwo Środowiska, Warszawa.*
59. *Prognoza oddziaływania na środowisko aktualizacji Programu Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy 2011 – 2014, 2009, Biuro Projektowo – Doradcze EKO-KONSULT.*
60. *projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa z dnia 12.01.2009 r.*
61. *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa, przyjęty Uchwałą Nr 1004/XXXIX/09 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 26 października 2009 r.*
62. *projekt aktualizacji Regionalnej strategii energetyki z uwzględnieniem źródeł odnawialnych w województwie pomorskim do roku 2025 r. z września 2009 r.”*